

Bölüm 3: Kimyasal Bileşikler

İçindekiler

- 3-1** Kimyasal Bileşik Çeşitleri ve Formülleri
- 3-2** Mol Kavramı ve Kimyasal Bileşikler
- 3-3** Kimyasal Bileşiklerin Bileşimi
- 3-4** Yükseltgenme Basamakları: Kimyasal Bileşiklerin Açıklanması
- 3-5** Kimyasal Bileşiklerin Adlandırılması
- 3-6** İnorganik Bileşiklerin Adları ve Formülleri
- 3-7** Organik Bileşiklerin Adları ve Formülleri

Kimyasal Bileşik Çeşitleri ve Formülleri

- Molekül Bileşikler
- İyonik Bileşikler
- Bileşikler kendilerini oluşturan elementlerin simgelerini içeren **kimyasal formüllerle** gösterilirler.
- Kimyasal bileşiklerde atomları birarada tutan **iki temel kimyasal bağ vardır;**
- Atomlar arasında elektron ortaklaşması ile oluşan ve molekül yapısında bileşikleri meydana getiren **kovalent bağlar.**
- Atomların birbirine elektron aktarması ile oluşan ve iyonik bileşikleri veren **iyonik bağlar.**

Molekül Bileşikler

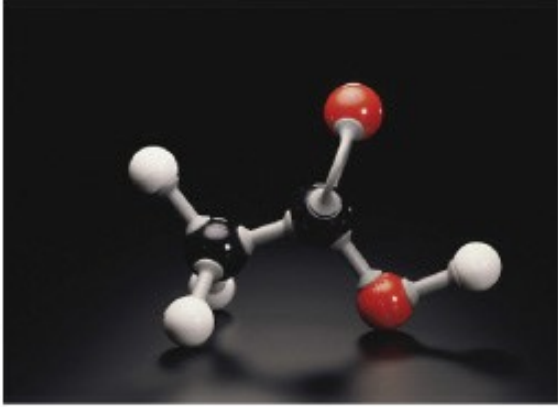
- Molekül yapısında bileşiği göstermek için, kimyasal formül kullanırız. **Kimyasal formül** simgelerle gösterilir ve bu formül;
  - **bileşikte bulunan elementleri,**
  - **her bir elementin bağlı atom sayısını belirtir.**

Kaba formül; bir bileşik için en basit formüldür; bileşikteki atomları ve bunların bağlı sayılarını gösterir.

Molekül formülü; bileşiğin gerçek formülüdür. Bazı durumlarda kaba ve molekül formülleri aynıdır. Diğer durumlarda, molekül formülü kaba formülün katlarıdır.

Yapı formülü (yapısal formül); bir moleküldeki atomların hangi bağ türleriyle ve nasıl bağlandıklarını gösterir.

Molekül Bileşikler

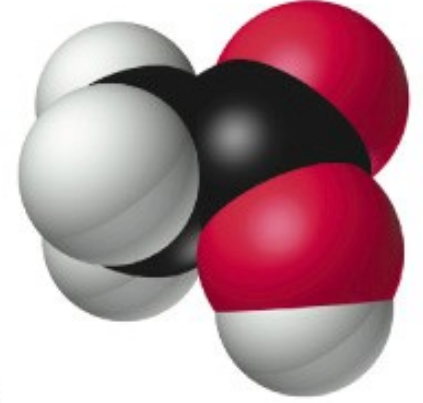
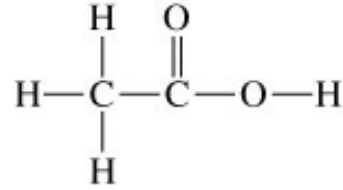

Molekül modeli:
("top ve çubuk modeli")

Kaba formül: CH_2O

Molekül formülü: $\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$

Yapı formülü:

Molekül modeli:
("uzay-dolgu modeli")

Yapı formülündeki kovalent bağlar çizgilerle (-) verilir. Bağlardan biri çift çizgiyle (=) yazılır ve **ikili kovalent bağ** adını alır.

Standart Renk Şeması

H

B

C

N

O

F

Si

P

S

Cl

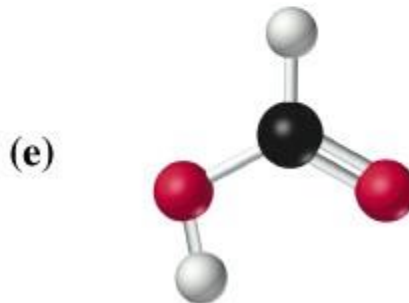
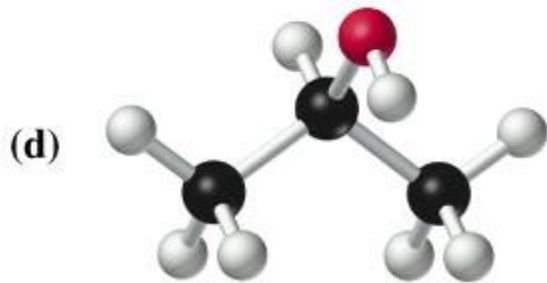
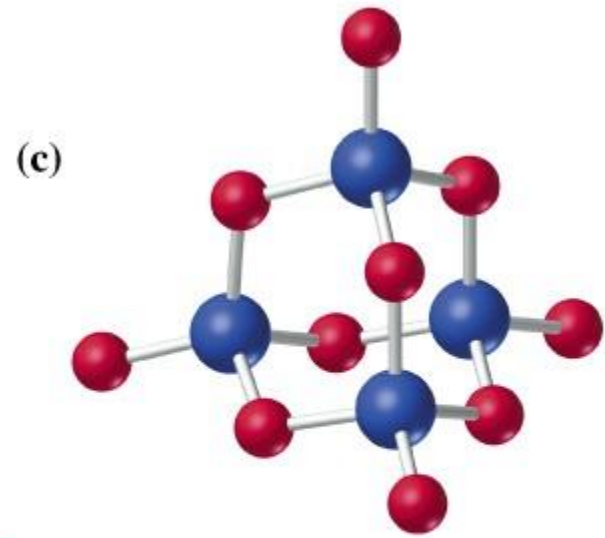
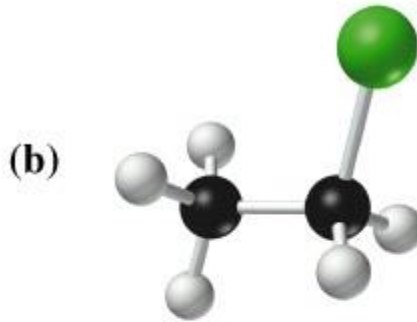
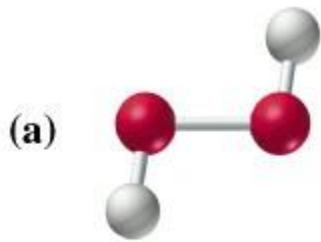
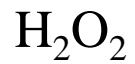

Br

I

Örnek Moleküller

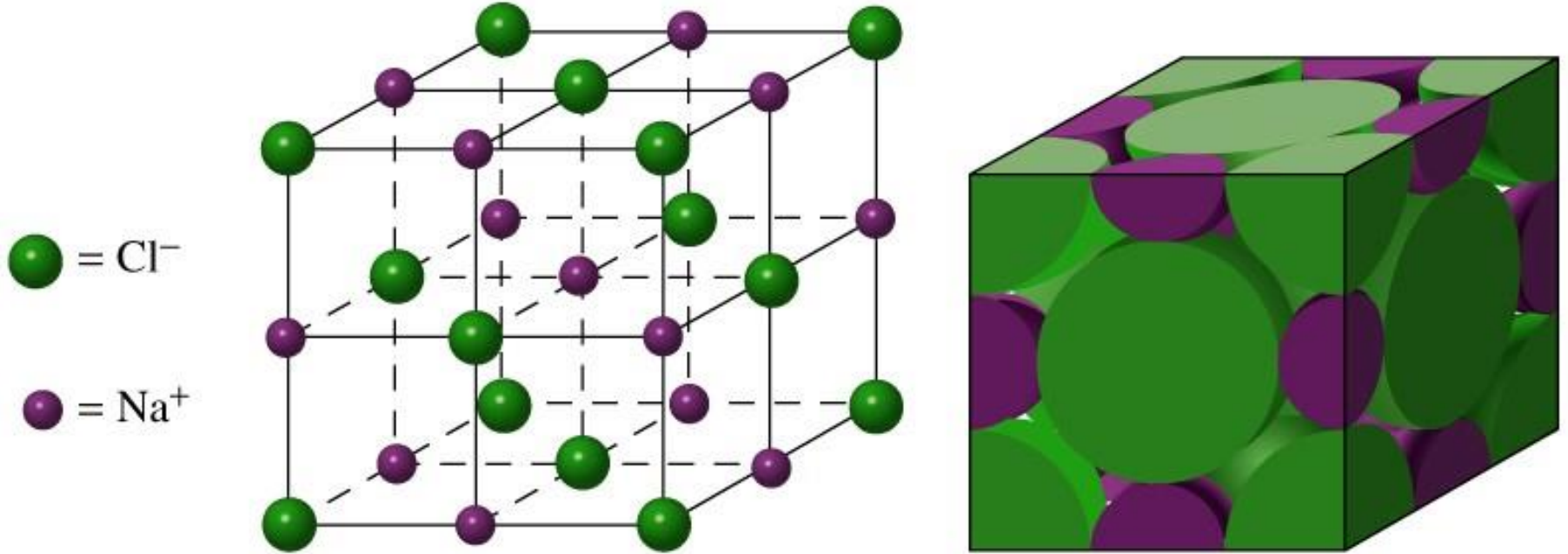

İyonik Bileşikler

- Bir metal ve ametalin kimyasal olarak birleşmesi bir **iyonik bileşik** verir.
- **İyonik Bileşik** pozitif ve negatif iyonlarının elektrostatik çekim kuvveti ile bir araya gelmesinden oluşur.
- Metal atomları ametal atomları ile birleştiği zaman, bir ya da daha fazla elektron kaybetme, ametal atomları da bir ya da daha fazla elektron alma eğilimindedirler. Bu elektron aktarımının sonucu olarak, metal atomu pozitif iyon (**katyon**) ve ametal atomu negatif iyon (**anyon**) haline gelir.

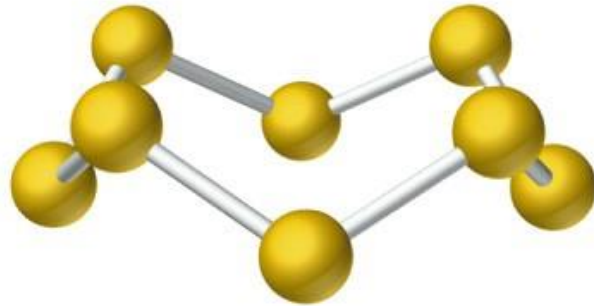

Sodyum Klorür

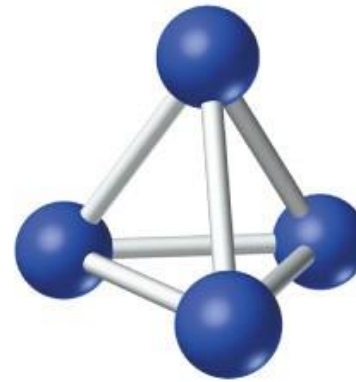

- **Formül birimi** (iyonların en küçük oranı) NaCl 'dir.
- İyonik bir bileşiğin formül birimi, **kristal** adı verilen ve iyonlardan oluşan çok büyük bir ağ örgüsü içinde bulunur.

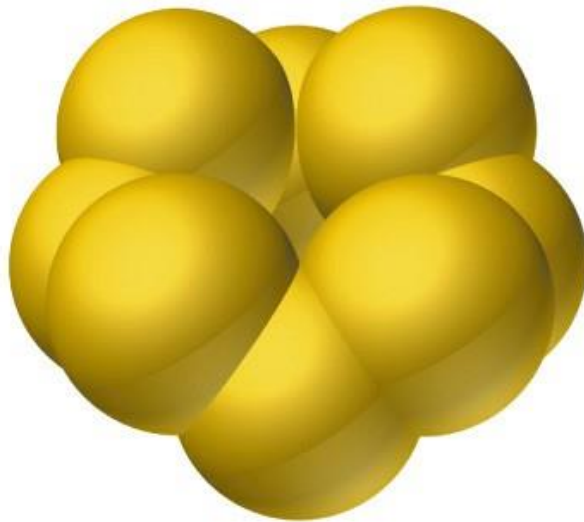
Moleküler Elementler

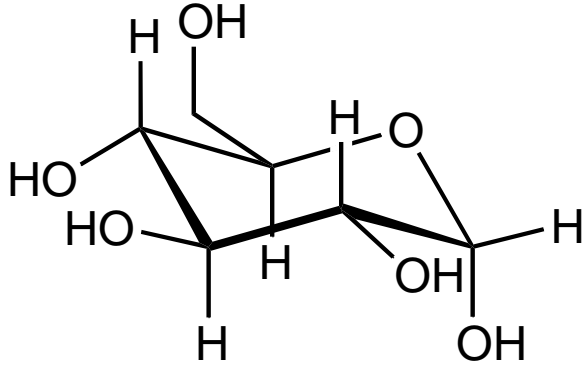
S_8

P_4

Molekül Kütleleri

Glukoz

Molekül formülü

Kaba formülü

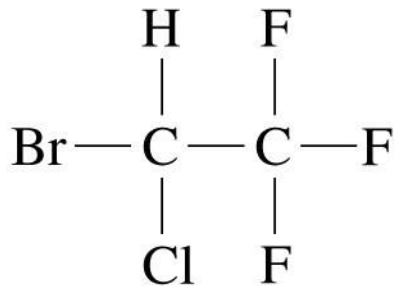
Molekül Kütleleri: İzotoplarının karışımının doğal oluşumlarının kullanılması,

$$6 \times 12,01 + 12 \times 1,01 + 6 \times 16,00 = 180,18$$

Tam Kütleleri: Bol olarak bulunan izotoplarının kullanılması,

$$6 \times 12,000000 + 12 \times 1,007825 + 6 \times 15,994915 \\ = 180,06339$$

Kimyasal Bileşiklerin Bileşimi

Halotan

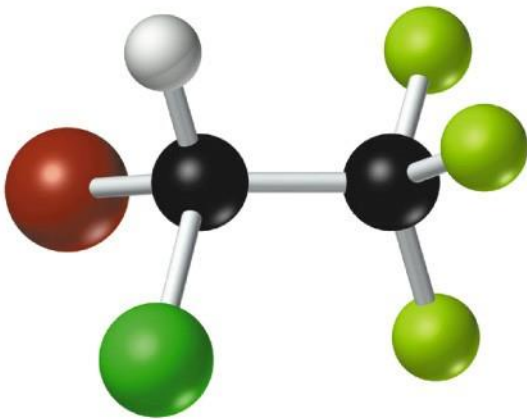

Mol oranı

$$n_{\text{C}}/n_{\text{halotan}}$$

Kütle oranı

$$m_{\text{C}}/m_{\text{halotan}}$$

$$\begin{aligned} M(\text{C}_2\text{HBrClF}_3) &= 2M_{\text{C}} + M_{\text{H}} + M_{\text{Br}} + M_{\text{Cl}} + 3M_{\text{F}} \\ &= (2 \times 12,01) + 1,01 + 79,90 + 35,45 + (3 \times 19,00) \\ &= 197,38 \text{ g/mol} \end{aligned}$$

Örnek 3-4

Bileşğin Yüzde Kütle Bileşiminin Hesaplanması

Mol kütesini hesaplayınız

$$M(\text{C}_2\text{HBrClF}_3) = 197,38 \text{ g/mol}$$

Sonra, bir mol bileşikteki kütle oranlarını ve yüzdelerini hesaplayınız:

$$\%C = \frac{(2 \times 12.01)g}{197.38g} \times \% 100 = \% 12.17$$

Örnek 3-4

$$\%C = \frac{(2 \times 12.01)g}{197.38g} \times \%100 = \%12.17$$

$$\%H = \frac{1.01g}{197.38g} \times \%100 = \%0.51$$

$$\%Br = \frac{79.90g}{197.38g} \times \%100 = \%40.48$$

$$\%Cl = \frac{35.45g}{197.38g} \times \%100 = \%17.96$$

$$\%F = \frac{(3 \times 19.00)g}{197.38g} \times \%100 = \%28.88$$

Bir Bileşimin Deneysel Olarak Bulunan Yüzde Bileşiminden Formülünün Bulunması

1. Elinizdeki örneğin tam 100 g olduğunu varsayınız.
2. 100 g örnekteki kütleleri mollere çeviriniz.
3. Bulunan mol değerlerine uyan formülü yazınız.
4. Bulduğunuz sayıları en küçüğüne bölerek indisleri tam sayı haline getirmeye çalışınız.
5. Bu noktada indisler tam sayılardan çok az farklı ise bu rakamları tam sayıya yuvarlayınız. Bir veya daha fazla indis tam sayılı değilse, bütün indisleri tam sayı yapacak küçük bir tam sayı ile çarpınız.

Örnek 3-5

Bir Bileşğin Kaba ve Molekül Formüllerinin Yüzde Bileşimlerinden Bulunması

Dibütil süksinat ev karıncaları ve hamam böceklerine karşı kullanılan bir böcek kovucudur. Bileşimi % 62,58 C, % 9,63 H ve % 27,79 O'dir. Deneysel olarak bulunan molekül kütlesi 230 akb'dir. Dibütil süksinatın kaba ve molekül formüllerini bulunuz.

1.Basamak: 100,0 g örnekteki elementlerin kütlelerini belirleyiniz.

62,58 g C, 9,63 g H, 27,79 g O

Örnek 3-5

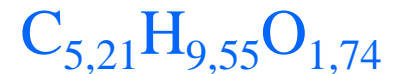
2.Basamak: Bütün bu kütleleri mole çeviriniz.

$$n_C = 62.58 \text{ g C} \times \frac{1 \text{ mol C}}{12.011 \text{ g C}} = 5.210 \text{ mol C}$$

$$n_H = 9.63 \text{ g H} \times \frac{1 \text{ mol H}}{1.008 \text{ g H}} = 9.55 \text{ mol H}$$

$$n_O = 27.79 \text{ g O} \times \frac{1 \text{ mol O}}{15.999 \text{ g O}} = 1.737 \text{ mol O}$$

3.Basamak: Bulduğunuz mol sayılarına göre geçici bir formül yazınız.

4.Basamak: Geçici formüldeki her bir sayıyı en küçüğüne bölünüz.

Örnek 3-5

5.Basamak: Bütün sayıları tam sayı yapmak için, indisleri uygun bir tamsayı ile çarpınız. Burada 2 ile çarpmamız gerekir:

Kaba Formülü $\text{C}_6\text{H}_{11}\text{O}_2$ 'dir.

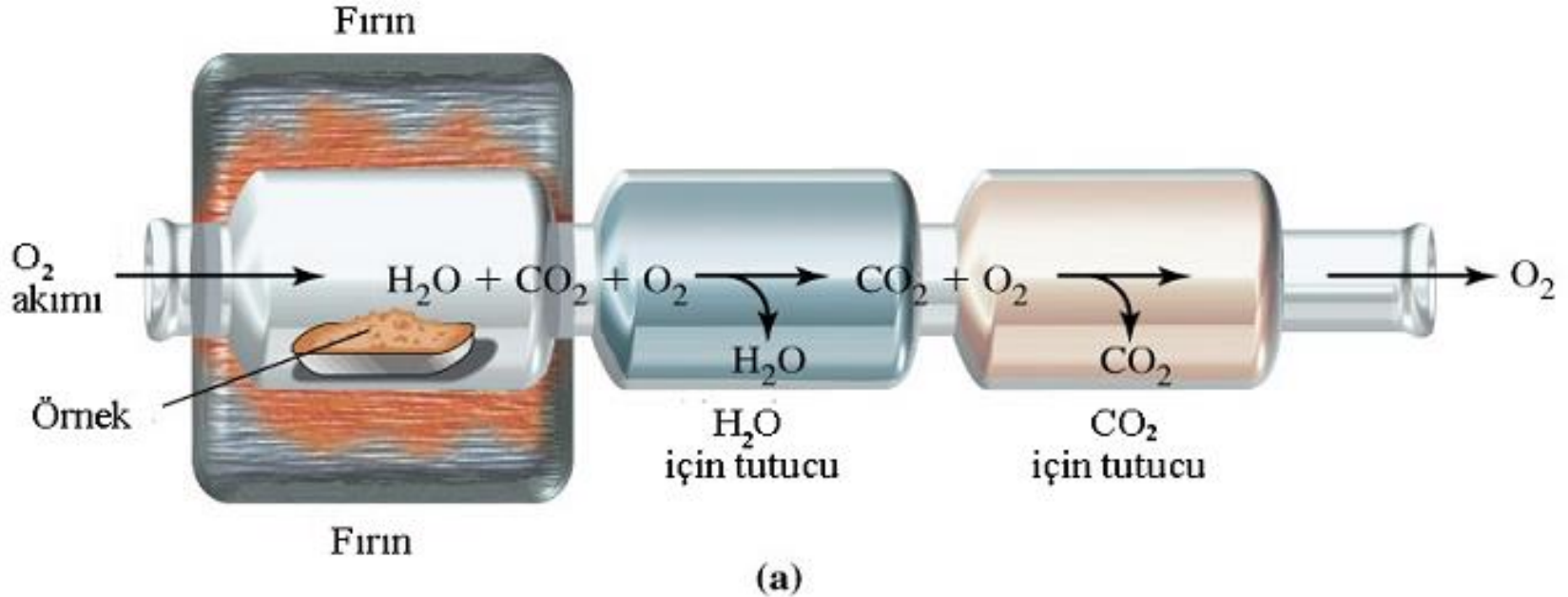
6.Basamak: Molekül formülünün belirlenmesi.

Kaba formülün kütlesi 115 akb.

Molekül formülün kütlesi 230 akb.

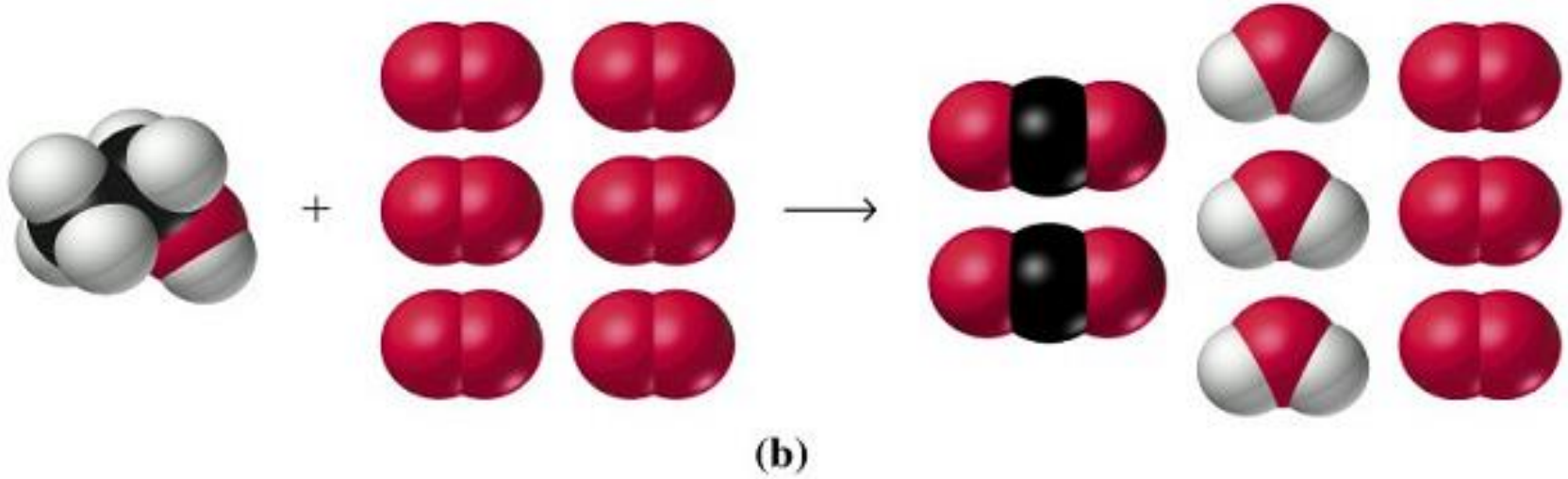
Molekül formülü $\text{C}_{12}\text{H}_{22}\text{O}_4$ 'dir.

Yakma Analizi

Oksijen gazı, analiz edilecek örneği içeren yanma tüpünden geçer. Düzenegin bu kısmında yüksek sıcaklık fırını vardır. Yanma ürünleri fırını terk ederken tutulurlar. Su buharı magnezyum perklorat ve CO_2 gazı $NaOH$ (Na_2CO_3 verir) tarafından tutulurlar. Yakmadan önce ve yakmadan sonra tutucuların kütlelerinin farkı, yakma tepkimesinde oluşan H_2O ve CO_2 'nin kütlelerini verir.

Yakma Analizi

Etanolün Yanmasının Molekül Gösterilişi

Her bir etanol molekülü iki CO₂ ve üç H₂O molekülü oluşturur. Yakma işlemi aşırı oksijenli ortamda olur ve tepkime sonunda O₂ molekülleri artar. Burada kütlenin korunumuna dikkat ediniz.

İnorganik Bileşiklerin Adları ve Formülleri

Metal ve Ametallerin İkili Bileşikleri

Yük olarak nötr

Metalin adını
değiştirmeden

“ür” eki getirilir

TABLO 3.1 Bazı Basit İyonlar

İsim	Sembol	İsim	Sembol
Pozitif iyonlar(katyonlar)			
Lityum iyonu	Li ⁺	Krom(II) iyonu	Cr ²⁺
Sodyum iyonu	Na ⁺	Krom(III) iyonu	Cr ³⁺
Potasyum iyonu	K ⁺	Demir(II) iyonu	Fe ²⁺
Rubidyum iyonu	Rb ⁺	Demir(III) iyonu	Fe ³⁺
Sezyum iyonu	Cs ⁺	Kobalt(II) iyonu	Co ²⁺
Magnezyum iyonu	Mg ²⁺	Kobalt(III) iyonu	Co ³⁺
Kalsiyum iyonu	Ca ²⁺	Bakır(I) iyonu	Cu ⁺
Stronsiyum iyonu	Sr ²⁺	Bakır(II) iyonu	Cu ²⁺
Baryum iyonu	Ba ²⁺	Civa(I) iyonu	Hg ₂ ²⁺
Aluminyum iyonu	Al ³⁺	Civa(II) iyonu	Hg ²⁺
Çinko iyonu	Zn ²⁺	Kalay(II) iyonu	Sn ²⁺
Gümüş iyonu	Ag ⁺	Kurşun(II) iyonu	Pb ²⁺
Negatif iyonlar (anyonlar)			
Hidrür iyonu	H ⁻	İyodür iyonu	I ⁻
Florür iyonu	F ⁻	Oksit iyonu	O ²⁻
Klorür iyonu	Cl ⁻	Sülfür iyonu	S ²⁻
Bromür iyonu	Br ⁻	Nitrür iyonu	N ³⁻

İki Ametalin İkili Bileşikleri

Molekül Bileşikler

Genellikle pozitif Y.B.na sahip element önce yazılır

- HCl hidrojen klorür

Bazı metal çiftleri birden çok bileşik yaparlar ve bunların adları farklıdır.

mono	1	penta	5
di	2	hekza	6
tri	3	hepta	7
tetra	4	okta	8

Tablo 3.2 İkili Moleküllerin adlandırılması

Formülü	Adı ^a
BCl_3	bor triklorür
CCl_4	karbon tetraklorür
CO	karbon monoksit
CO_2	karbon dioksit
NO	azot monoksit
NO_2	azot dioksit
N_2O	dizot monoksit
N_2O_3	diazot trioksit
N_2O_4	diazot tetroksit
N_2O_5	diazot pentoksit
PCl_3	fosfor triklorür
PCl_5	fosfor pentaklorür
SF_6	kükürt hekzaflorür

^a Örnek "a" ya da "o" ile sona erer ve elementin adı "a" ya da "o" ile başlarsa söylenme kolaylığı için, "a" ya da "o" sesli harfi düşer. Örneğin, karbon monooksit değil, karbon monoksit; diazot tetraoksit değil, diazot tetroksit yazar ve söyleriz. Ama PI_3 için fosfor triyodür değil, fosfor triiyodür deriz.

İkili Asitler

Asitler suda çözündüklerinde H^+ iyonu oluştururlar.

Asitler suda **iyonize** olurlar.

Asitlerin sulu çözeltilerini belirlemek istersek, ametal adının başına *hidro* önekini ve sonuna *ik* ekini yazarız.

HCl	hidrojen klorür	hidroklorik asit
-----	-----------------	------------------

HF	hidrojen florür	hidroflorik asit
----	-----------------	------------------

Çok Atomlu İyonlar

Çok atomlu iyonlar çok yaygındır.

Tablo 3.3 Çok Atomlu İyonlar:

Amonyum iyonu	NH_4^+	Asetat iyonu	$\text{C}_2\text{H}_3\text{O}_2^-$
Karbonat iyonu	CO_3^{2-}	Hidrojen karbonat	HCO_3^-
Hipoklorit	ClO^-	Fosfat	PO_4^{3-}
Klorit	ClO_2^-	Hidrojen fosfat	HPO_4^{2-}
Klorat	ClO_3^-	Sülfat	SO_4^{2-}
Perklorat	ClO_4^-	Hidrojen sülfat	HSO_4^-

TABLO 3.4 Bazı Oksiasit ve Tuzların Adlandırılması

Yükseltgenme Basamağı	Asidin* Formülü	Asidin Adı**	Tuzun Formülü	Tuzun Adı
Cl: +1	HClO	Hipokloröz asit	NaClO	Sodyum hipoklorit
Cl: +3	HClO ₂	Kloröz asit	NaClO ₂	Sodyum klorit
Cl: +5	HClO ₃	Klorik asit	NaClO ₃	Sodyum klorat
Cl: +7	HClO ₄	Perklorik asit	NaClO ₄	Sodyum perklorat
N: +3	HNO ₂	Nitröz asit	NaNO ₂	Sodyum nitrit
N: +5	HNO ₃	Nitrik asit	NaNO ₃	Sodyum nitrat
S: +4	H ₂ SO ₃	Sülfüröz asit	Na ₂ SO ₃	Sodyum sülfid
S: +6	H ₂ SO ₄	Sülfürik asit	Na ₂ SO ₄	Sodyum sülfat

*Bütün bu asitlerde H atomu merkez ametal atoma değil, O atomuna bağlıdır. Bunu belirtmek için formül yazımında, çoğu kez değişiklik yapılarak, örneğin HClO yerine HOCl, HClO₂ yerine HOClO vb. yazılır.

**Genellikle, -ik ve -at adları, merkez ametal atomunun yükseltgenme basamağı periyodik grup numarası -10'a eşit olduğu zaman kullanılır. Halojen bileşikleri bu kuralın dışında olup, -ik ve -at adları (grup 17 olmalarına karşın) +5 yükseltgenme basamağında merkez halojen atomları için kullanılır.